

Н. П. ГОЛЕВА

старший викладач кафедри фізичної культури олімпійських та неолімпійських видів спорту Запорізького національного технічного університету

А. А. ІВАХНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної культури олімпійських та неолімпійських видів спорту Запорізького національного технічного університету

С. О. МОТУЗ

старший викладач кафедри фізичної культури олімпійських та неолімпійських видів спорту Запорізького національного технічного університету

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ЙОГО КОРЕКЦІЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті визначені показники розвитку сприйняття часу глухих дітей початкової ланки навчання та порівняно з показниками їх однолітків зі збереженим слухом. Проведені педагогічні спостереження та виявлені особливості розвитку сприйняття часу глухих дітей. У дослідженні приймали участь 242 дитини 7-10 років, з них 128 глухих дітей. Виявлено відставання вищевказаних показників глухих дітей молодшого шкільного віку у порівнянні з їхніми однолітками зі збереженим слухом. Експериментально перевірено ефективність корекційного впливу спеціально підібраних рухливих ігор та естафет на розвиток сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: діти, школа, глухота, сприйняття, час, рухи, корекція.

Вступ. Часові уявлення глухих дітей відрізняються від уявлень про час дітей зі збереженим слухом, тому що у сприйнятті часу особлива роль належить м'язовим і слуховим відчуттям (І. Сеченов [198]). Ураження слуху, дефект, що порушує весь

хід розвитку дитини й супроводжується особливостями сприйняття часу глухими дітьми. Дослідниками в області спеціальної психології і педагогіки встановлено, що виконання глухими дітьми різних рухових дій характеризується деякою сповільненістю. На порушення часових параметрів рухів у вищезазначеної категорії дітей вказувалося в роботах М. Бессарабова [1], О. Гозовой [2], І. Ляховой [4], О. Форостян [7] та ін..

В сучасних науково-методичних і фахових джерелах вказується на позитивний вплив засобів фізичного виховання, зокрема рухливих ігор, на організм дітей з психофізичними особливостями. Але науковці недостатньо уваги приділяють дослідженню впливу спеціально розроблених рухливих ігор та естафет на покращення сприйняття часу глухих дітей початкової ланки навчання. Виходячи з цього, було визначено тему дослідження «Характерні особливості розвитку сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку та його корекція засобами фізичного виховання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Тема дослідження пов'язана з реалізацією Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті.

Мета дослідження. Провести порівняльний аналіз розвитку сприйняття часу глухих дітей 7-10 років та їх однолітків зі збереженим слухом. Експериментально перевірити ефективність впливу корекційної методики, з переважним використанням спеціально підібраних рухливих ігор, на розвиток вищевказаної здібності глухих дітей у процесі фізичного виховання.

Завдання дослідження. 1. Проаналізувати стан проблеми розвитку сприйняття часу глухих дітей в теорії і практиці корекційної роботи. 2. Визначити показники розвитку сприйняття часу здібності глухих дітей 7-10 років та їх однолітків зі збереженим слухом і провести порівняльний аналіз вихідних даних. 3. З'ясувати характерні особливості розвитку сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку. 4. Експериментально перевірити ефективність впливу корекційної роботи з розвитку вищевказаної здібності глухих дітей 7-10 років засобами рухливих ігор у процесі фізичного виховання.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань нами застосовувалися теоретичні (вивчення й аналіз науково-методичної літератури, узагальнення психолого-педагогічного досвіду з проблеми дослідження), емпіричні методи (педагогічні спостереження і тестування) та методи математичної статистики.

Тест «Оцінка відчуття часу» передбачає виконання учасником тестування рухового завдання, запропонованого вчителем (біг на місці у середньому темпі, згинаючи коліна до прямого кута між стегном і гомілкою) протягом 5 с. Після цього учасник тестування повинен відтворити тривалість часу бігу – 5 с. Учитель перевіряє правильність відтворення часу бігу за секундоміром. Потім учаснику пропонується зробити те ж саме протягом 10 с. Фіксується відхилення, визначене з точністю до 0,1 с відтворення часового інтервалу. Значення зі знаком «плюс» означає перевищення часового інтервалу, зі знаком «мінус» – недосягнення заданого часу (Л. Сергієнко [5]).

Для проведення дослідження були сформовані: контрольна група глухих дітей (КГ1) 7-10 років (29 хлопчиків і 34 дівчинки), контрольна група дітей зі збереженим слухом (КГ2) 7-10 років (65 хлопчиків і 49 дівчаток) й експериментальна група глухих дітей (ЕГ) цієї ж вікової категорії (33 хлопчики і 32 дівчинки). Склад КГ1 та ЕГ глухих дітей молодшого шкільного віку був максимально наближеним за ступенем порушення слухової функції: втрата слуху склала 75-80 дБ і більше за класифікацією Л. В. Неймана.

Результати дослідження. М. Бессарабов [1] у своєму експериментальному дослідженні вказував на те, що сприйняття часу у глухих дітей на 50% нижче ніж у їх однолітків зі збереженою слуховою функцією. У роботі Ю. Комарова [3] також вказується на те, що відсутність слуху суттєво позначається на функції сприйняття часу. Середня величина помилки при оцінюванні часових проміжків глухими в його дослідженні склала 60 % та збільшувалась з підвищенням заданого часового інтервалу.

Порівняння результатів тестування (рис. 1 і рис. 2) цієї здібності КГ1 і ЕГ глухих дітей 7-10 років у нашому дослідженні свідчить про відсутність суттєвих розбіжностей ($t < t_{\alpha}$, при $\alpha = 0,05$).

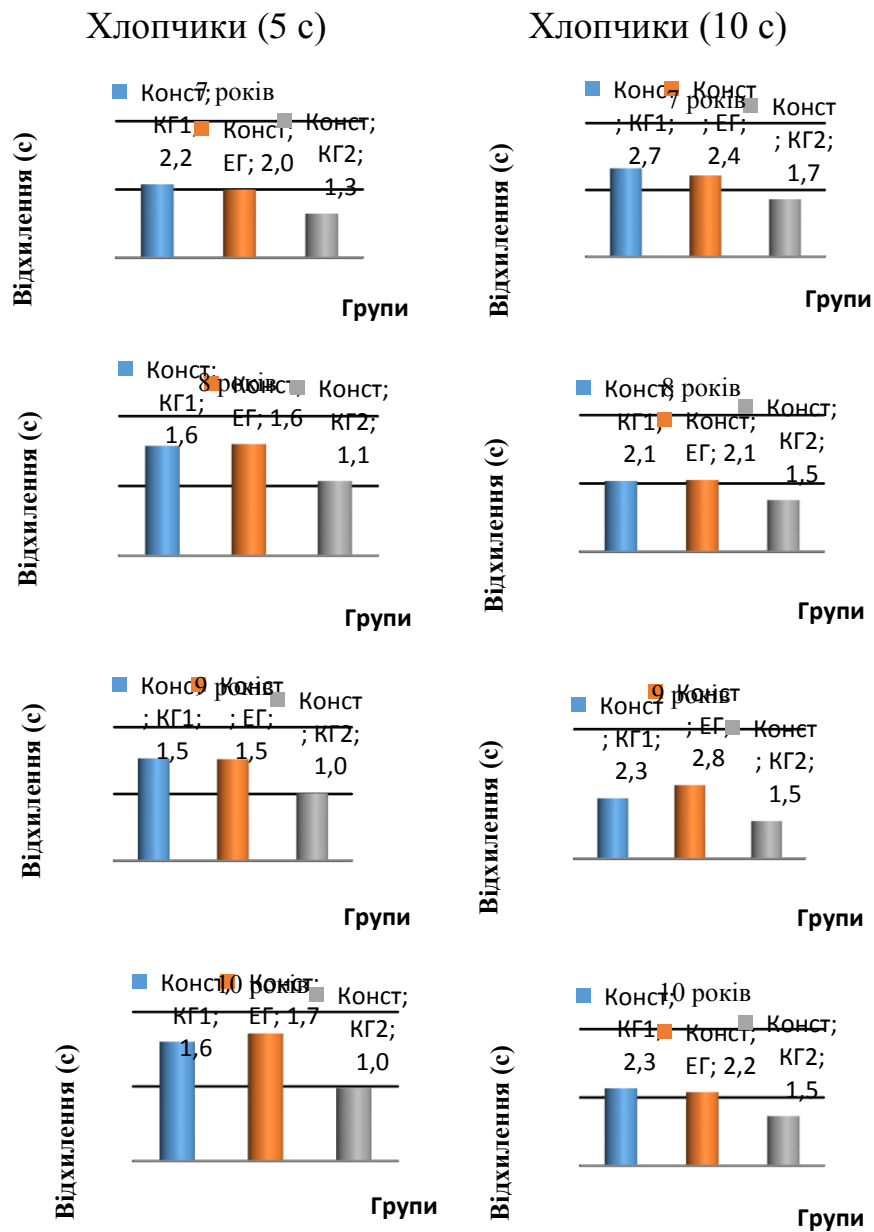

Рис. 1 Вихідні показники розвитку сприйняття часу глухих хлопчиків 7-10 років та їхніх однолітків зі збереженим слухом за результатами тесту «Оцінка відчуття часу» (5 с, 10 с)

Дівчатка (5 с)

Дівчатка (10 с)

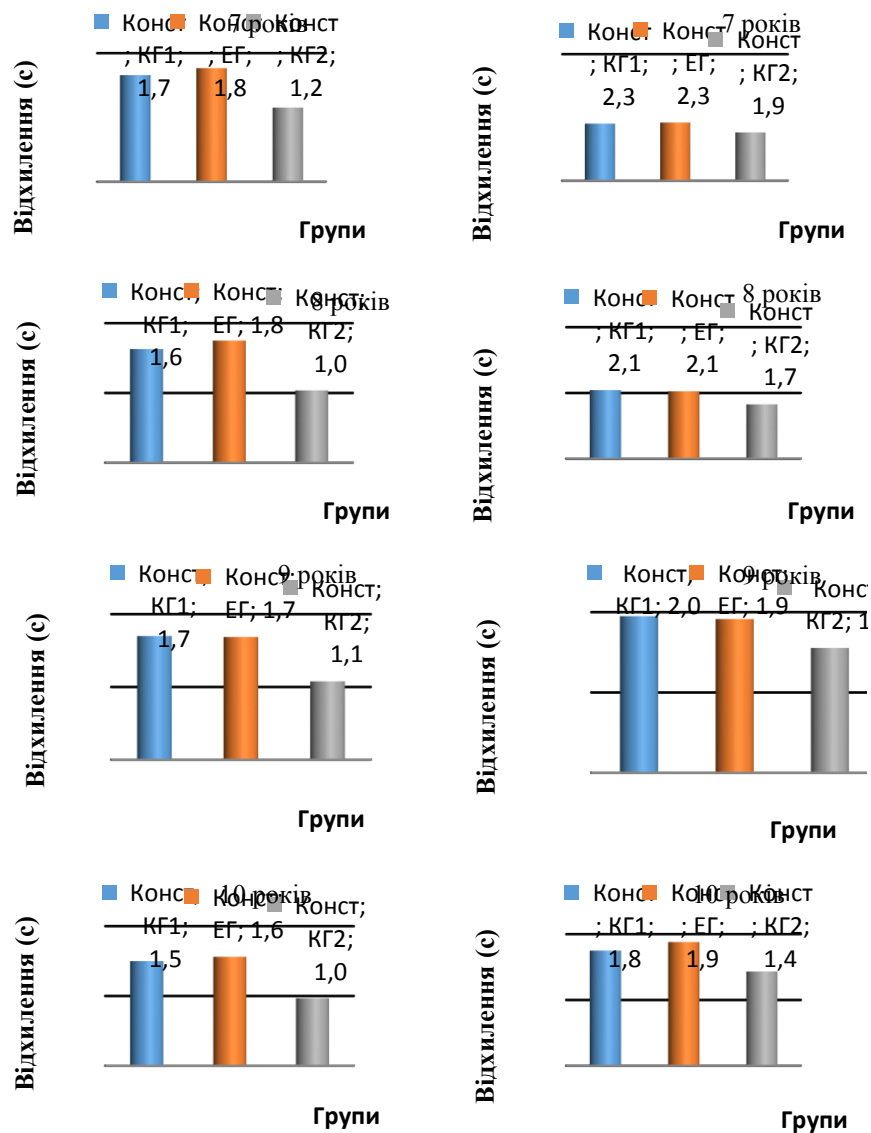

Рис. 2 Вихідні показники розвитку сприйняття часу глухих дівчаток 7-10 років та їхніх однолітків зі збереженим слухом за результатами тесту «Оцінка відчуття часу» (5 с, 10 с)

Різниця в результатах даних груп складає від 0,85 % до 8,90 %. Проте, між середніми результатами, показаними глухими хлопчиками молодшого шкільного віку і їхніми однолітками із збереженим слухом, відзначаються значні розбіжності ($P < 0,05$), які складають від 27,89 % до 48,75 %.

Глухі дівчатка ЕГ також суттєво відстають від дівчаток із збереженим слухом КГ2 у оцінюванні часових інтервалів ($P < 0,05$). Різниця результатів між цими групами склала від 17,06 % до 40,78 %.

Співставлення результатів тестового випробування – «Оцінка відчуття часу» показує вагому перевагу глухих дівчаток над глухими хлопчиками у

7 років – на 14,8 %, у 9 років – на 26,2 % і у 10 років – на 13,8 %. Лише у 8-річних результати хлопчиків випереджають результати дівчаток на 5 %.

Як у хлопців, так і у дівчат результати оцінки відчуття часу покращуються поступово. У хлопчиків зменшення відхилення при відтворенні часового інтервалу відбувається з 7 до 10 років на 17,35 %, у дівчаток у тому ж віці результати покращуються на 15,8 %.

Не можна не відзначити особливість оцінки заданих часових інтервалів дітей молодшого шкільного віку всіх трьох груп – збільшення помилок зі збільшенням заданого часового інтервалу. Так, у досліджуваних ЕГ величина помилок відповідно до заданих часових інтервалів була: 1,7 с; 2,2 с; у досліджуваних КГ1 відповідно – 1,6 с; 2,2 с; у досліджуваних КГ2 – 1,1 с; 1,5 с. Ці показники свідчать про те, що менш точно діти оцінюють більший інтервал (10 с) і більш точно – маленькій (5 с). Варто зазначити, що в процесі виконання тесту у глухих дітей виникали певні труднощі, а саме під час виконання бігу на місці дітям було складно підтримувати однаковий (середній) темп рухів. Спостерігалось або прискорення темпу бігу, або його уповільнення.

Слід також вказати, що глухі діти відхилялися від необхідного ритму рухів, незважаючи на те, що запропоновані у тесті рухові дії достатньо прості для виконання. Крім того, наші педагогічні спостереження свідчать про те, що глухі діти молодшого шкільного віку погано представляють відносини між часовими одиницями вимірів (секунда, хвилина, година), часову послідовність, «наповнюваність» відрізків часу. Практичне використання понять про час у них досить обмежене внаслідок відсутності слуху й недостатнього розвитку мови.

Таким чином, недостатність мовної діяльності, зменшення обсягу інформації, одержуваної глухими дітьми внаслідок поразки слуху, позначаються на правильності сприйнятті проміжків часу під час виконання рухових дій і, як наслідок, сповільнюють їх часову структуру. Але здібність до диференціювання часу тренується. Забезпечити усвідомлення відрізків часу, а також орієнтуватися в часі при виконанні різних рухових дій циклічного й ациклічного характеру

можливо лише при регулярній терміновій інформації глухих учнів про часові параметри.

При розробці експериментальної методики корекції і розвитку сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку, в основу якої покладено рухливі ігри, ми керувалися, насамперед такими принципами адаптивної фізичної культури:

- загально методичними (науковості, свідомості й активності, наочності, доступності, систематичності, закріплення);

- соціальними (гуманістичної спрямованості, неперервності фізкультурного навчання, соціалізації та інтеграції);

- спеціально методичними, які полягають у забезпеченні єдності діагностики і корекції, диференціюванні (об'єднання дітей у відносно однорідні групи з урахуванням віку, клініки основного дефекту, показників соматичного розвитку та ін.) та індивідуалізації (врахування особливостей кожної дитини), компенсаторній спрямованості педагогічних впливів (використання збережених аналізаторів: зорового, тактильного, м'язово-суглобного). Крім того, важливими є врахування вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку з патологією слухового аналізатору; адекватність, оптимальність і варіативність підбору засобів та методів навчання психофізичним можливостям цієї категорії дітей.

Основним змістом занять з фізичного виховання ігрової спрямованості глухих дітей молодшого шкільного віку мають бути спеціально адаптовані для цієї категорії дітей рухливі ігри, естафети, ігрові завдання, а також загальнорозвивальні вправи з предметами та без них, що проводяться в ігровій формі та інші засоби фізичного виховання, які спрямовані на розвиток сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку та покращення їх психоемоційного стану.

У глухих дітей процес відтворення часових інтервалів здійснювався за сигналом експериментатора. Постійне сприйняття різних сигналів, що подаються за допомогою рук, виробило у досліджуваних здібність більш точно

сприймати довжину пауз між окремими сигналами, що безсумнівно позначилося на точності відтворення ними часових інтервалів.

Аналіз зростання абсолютних показників відчуття часу в ЕГ і КГ1 глухих дітей молодшого шкільного віку за навчальний рік свідчить про істотні розбіжності між ними. Розбіжність у результатах між глухими хлопчиками 7-10 років склала в середньому 29,5 % на користь експериментальної групи. При цьому в усіх глухих хлопчиків ЕГ наприкінці навчального року спостерігалось істотне покращення результатів ($P < 0,05$), порівняно з вихідними даними, що склало від 36,7 % до 50 %. У КГ1 глухих хлопчиків у більшості випадків (90 %) спостерігалася лише тенденція зростання результатів оцінювання часових інтервалів, що вказує на необхідність активних педагогічних впливів з боку вчителя фізичної культури в плані розвитку здібності до сприйняття часу. Однак, незважаючи на те, що в ЕГ глухих хлопчиків покращення результатів було більш значним порівняно з КГ1 глухих хлопчиків, їм усе-таки не вдалося досягти результатів їхніх однолітків зі збереженим слухом. Різниця між середніми арифметичними величинами оцінювання часових інтервалів глухих хлопчиків ЕГ та КГ2 хлопчиків із збереженим слухом склала 0,29 с, а відставання середніх показників контрольної групи глухих дітей та чуючих дітей молодших класів склало – 0,93 с.

У глухих дівчаток молодшого шкільного віку ЕГ приріст середніх показників здібності до оцінки часових інтервалів склав від 42,1 % до 60 %. У порівнянні з ними у глухих дівчат КГ1 збільшення показників було не таким значним (від 6,9 % до 10,9 %). Однак до кінця навчального року глухим дівчаткам ЕГ досягти результатів тестування цієї здібності дівчат зі збереженим слухом КГ2 так і не вдалося.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження оцінки часових інтервалів глухими дітьми представляється можливим зробити наступний висновок: сприйняття часових інтервалів, пов'язане з відтворенням певних дій при зоровому контролі, може компенсувати відсутність інформації, одержуваної через слуховий аналізатор.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бессарабов Н. С. Возрастные изменения психомоторных функций у глухих школьников / Н. С. Бессарабов // Проблемы физического воспитания аномальных детей : материалы конф., 4-5 июня 1986 г., г. Горький. – М., 1987. – С. 12-14.
2. Гозова А. П. Психология трудового обучения глухих / Александра Петровна Гозова. – М. : Педагогика, 1979. – 216 с.
3. Комаров Ю. Н. Восприятие времени у глухих в процессе занятий физическими упражнениями / Ю. Н. Комаров, Г. И. Савенков // Дефектология. – 1976. – №3. – С. 13–17.
4. Ляхова И. Н. Коррекционное значение гимнастики в учебно-педагогическом процессе по физическому воспитанию глухих школьников младших классов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика (тифлопедагогика, сурдопедагогика и олигофренопедагогика и логопедия)» / И. Н. Ляхова. – М., 1992. – 26 с.
5. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / Леонід Прокопійович Сергієнко. – К. : Олімпійська література, 2001. – 440 с.
6. Сеченов И. М. Элементы мысли / Иван Михайлович Сеченов. – СПб. : Питер, 2001. – 402, [2] с. – (Психология-классика).
7. Форостян О. І. Розвиток точності рухів у глухих школярів засобами фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Ольга Іванівна Форостян ; Інститут дефектології АПН України. – Одеса, 2001. – 19 с.

РЕЗІЮМЕ

Голева Н.П., Ивахненко А.А., Мотуз С.А. Характерные особенности развития восприятия времени глухими детьми младшего школьного возраста и его коррекция средствами физического воспитания.

В статье определены показатели развития восприятия времени глухих детей начального звена обучения и проведен сравнительный анализ с показателями их сверстников с сохраненным слухом. Проведенные педагогические наблюдения выявили особенности развития восприятия времени глухих детей младшего школьного возраста. В исследовании принимали участие 242 ребенка 7-10 лет, из них 128 глухих детей. Выявлено отставание вышеуказанных показателей глухих детей младшего школьного возраста по сравнению с их сверстниками с сохраненным слухом. Экспериментально проверена эффективность коррекционного воздействия специально подобранных подвижных игр и эстафет на развитие восприятия времени глухих детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: дети, школа, глухота, восприятие, время, движения, коррекция.

SUMMARY

Goleva N.P. Ivahnenko A.A, Motuz S.A. *The ability of deaf children of primary school age to perception of time and its correction by means of physical education.*

In the article the features of development of the capacity to perception of time of deaf children of primary-level education. The study involved 242 children 7-10 years, of which 128 deaf children. Defined development indicators abilities of deaf children in the perception of time and compared to their peers with hearing conservation. Revealed the above indicators lag deaf children of primary school age compared to their peers with hearing conservation. Experimentally verified the effectiveness of the corrective influence of specially selected outdoor games on the ability to perception of time of deaf children of primary school age. Effectiveness of experimental methods of perception of time deaf children of primary school age means outdoor games in physical education confirmed by the final cuts. At the molding stage of pedagogical experiment was tested 50 mobile games and relay races, used during physical education lessons. To develop the capacity for coordinated movements of deaf students in game sessions are used instructional techniques, changing speed or tempo of movements on the signal; performance of motor tasks in reduced support; gradual

complications rules or conditions of the relay; change in the way or direction of movement of the relay; change sports gear and equipment. Given that the compensation of hearing loss is primarily due to the visual analyzer during outdoor games with deaf children of primary school age were used methods of presentation, demonstration, showing movements. They showed that deaf children 7-10 years of experimental group outperformed their peers with hearing loss in the control group in terms of perception of time on the likely significant value ($P < 0.05$) and approached to that of children of primary school age with preserved hearing.

Keywords: children, school, deafness, perception, time, correction.